

TA'LIM TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL ETISHNING DIDAKTIK SHART-SHAROITLARI

Taylakova Dilnoza Norbekovna

Oriental universiteti dotsenti

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
Qabul qilindi: 24-mart 2025-yil Tasdiqlandi: 26-mart 2025-yil Jurnal soni: 14 Maqola raqami: 24 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1135 KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS didaktik shart-sharoit, ta'lim, metod, yondashuv	Ushbu maqolada ta'lim texnologiyalari asosida darslarni tashkil etishning didaktik shart-sharoitlarini haqida ma'lumot keltirilgan. Tadqiqotimizda zamonaviy ta'lim texnologiyalarining o'qitish jarayonidagi o'zni va uning samaradorligini oshirishga qaratilgan metodlar ko'rib chiqiladi. Maqolada didaktik shart-sharoitlar, o'qituvchi va talabaning o'zaro munosabati, shuningdek, o'quv texnologiyalarining pedagogik ta'siri yoritib brilgan. Izlanishlarimiz davomida interaktiv va multimedia vositalarini qo'llash kabi innovatsion metodlardan foydalanish orqali o'quv jarayonini yaxshilash orqali ta'lim texnologiyalarining samarali qo'llanilishi o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi hamda o'quv jarayonining sifatini yaxshilaydi. Shuningdek, didaktik shart-sharoitlarning yangilanishi ta'limda yuqori natijalarga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kirish. Dunyo bo'ylab zamonaviy ta'lim tizimida katta o'zgarishlar va yangilanishlar asta sekin o'z timsolini ko'rsatmoqda. Bugungi kunda ta'limning sifati nafaqat o'quvchilarni bilimlar bilan ta'minlash, balki ularning shaxsiy rivojlanishini, kognitiv va psixologik qobiliyatlarini shakllantirishga qaratilgan yondashuvlarni ham o'z ichiga oladi. Bu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, eng muhimi, ta'lim texnologiyalarini samarali qo'llashda mavjud didaktik shart-sharoitlarning to'g'ri tashkil etilishidir. Ta'lim texnologiyalarining joriy etilishi, o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini yanada samarali qilish, o'qituvchilar esa o'z pedagogik malakalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi¹.

Ta'lim texnologiyalarini qo'llashning asosiy maqsadi, o'quv jarayonini interaktiv, qiziqarli va samarali qilishdir. Bunda, ta'lim texnologiyalari yordamida darslarni tashkil etishning didaktik shart-sharoitlari o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali muloqot, o'quvchilarning faoliyatini boshqarish va ularning individual xususiyatlariga mos yondashuvlarni taqdim etish imkonini yaratadi².

Ushbu maqolada ta'lim texnologiyalari asosida darslarni tashkil etishning didaktik shart-sharoitlari o'rganiladi. Maqolaning dolzarbligi, XXI asrda ta'lim tizimining rivojlanishi bilan bog'liqdir. O'quvchilarga bilim berish jarayonida yangi texnologiyalarni joriy etish, ta'lim sifatini oshirish, o'qituvchilarni malakali ravishda tayyorlash zaruriyati kuchaymoqda. Yangi didaktik yondashuvlar, pedagogik texnologiyalar va interaktiv o'quv vositalari yordamida darslar tashkil etilishi ta'lim jarayonini samarali va mazmunli qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim texnologiyalarining so'nggi yillarda kashf etilgan innovatsion imkoniyatlari, o'qitish metodikalarini, darslarni tashkil etishning uslublarini, shuningdek, o'quvchilarning bilim olish jarayonini jiddiy o'zgartirgan. Ma'lumki, ta'lim texnologiyalari yordamida o'quvchilar faollashadi, o'qituvchilar esa darslarni yanada jonli va interaktiv shaklda o'tkazish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu yondashuvlar o'qituvchining pedagogik malakasini oshirishga, o'quvchilarni faollashtirishga va ularga individual yondashuvlarni taqdim etishga xizmat qiladi. Shu sababli, ta'lim texnologiyalarining didaktik shart-sharoitlarini o'rganish bugungi ta'lim tizimining asosiy yo'nalishlaridan biridir³.

Ma'lumki, bugungi kunda ta'lim jarayonida texnologiyalarni qo'llashning samaradorligini oshirish uchun doimiy izlanishlar olib borilmoqda. Shuningdek, bu borada xorijiy va o'zbek olimlarning ilmiy ishlarida ta'lim texnologiyalarining ta'siri, o'quv jarayonida samarali foydalanishning usullari haqida qator izlanishlar mavjud. Bu ilmiy tadqiqotlar ta'lim texnologiyalarini didaktik shart-sharoitlar bilan birgalikda o'rganishning zarurligini ko'rsatadi.

Xorijiy olimlar ta'lim texnologiyalarining didaktik shart-sharoitlarga ta'sirini turli jihatlaridan o'rganishgan. Misol uchun, yetakchi olimlardan biri, Richard E. Mayer shunday o'z tadqiqotlarida, o'qitishda multimedia texnologiyalarini qo'llash orqali bilimlarni samarali o'zlashtirish imkoniyatlarini o'rganib, "multimedia prinsipini" ishlab chiqdi. U o'quvchilarni qiziqitirish va ularning e'tiborini jalb qilish uchun vizual va audio vositalar bilan integratsiyalashgan darslarni tashkil etish zarurligini ta'kidlagan. Mayerning fikriga ko'ra, texnologiyalar darsda o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, chunki ularning vizual va eshitish qobiliyatlariga mos ravishda bilimlarni mustahkamlash imkoniyatini yaratadi⁴.

Yevropada, ayniqsa Germaniyada, ta'lim texnologiyalarining samarali qo'llanilishi bo'yicha muhim tadqiqotlar olib borilgan. Jonassen, D. H o'z ishlarida o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro aloqaning interaktiv shakllarini o'rganib, didaktik shart-sharoitlarning eng yaxshi natijaga erishishda qanday ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. U ta'lim texnologiyalarining to'g'ri qo'llanilishi o'quvchilarning bilim olish jarayonini sezilarli darajada samarali qilishini ta'kidladi⁵.

O'zbekistonda esa, ta'lim texnologiyalarining rivojlanishi va ularning o'quv jarayoniga ta'siri bo'yicha qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. O'zbek olimlaridan biri, Hamidov J.A, o'z ilmiy ishida interaktiv texnologiyalarining o'quvchilarni motivatsiyalash va ularning faolligini oshirishdagi ahamiyatini ta'kidlagan. Uning fikriga ko'ra, interaktiv texnologiyalar, masalan, elektron ta'lim platformalari, o'quvchilarga individual yondashuvni taqdim etishda muhim rol o'ynaydi va darslarni samarali tashkil etishga yordam beradi⁶.

Shuningdek, o'zbek olimlaridan *Qo'ysinov O.A* ta'lim texnologiyalarining pedagogik jihatlarini tahlil qilib, ta'lim jarayonining interaktiv va shaxsiylashtirilgan bo'lishi kerakligini urg'ulagan. Uning fikriga ko'ra, ta'lim texnologiyalarini joriy etish orqali o'qituvchilar o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ravishda darslarni tashkil eta oladilar⁷.

Tadqiqot metodologiyasi. Ta'lim texnologiyalari asosida darslarni tashkil etishning didaktik shart-sharoitlarini o'rganish uchun asosiy metodologik yondashuv sifatida ta'lim texnologiyalarining pedagogik jihatlarini, o'qitishning didaktik shart-sharoitlari va innovatsion o'qitish metodlari tahlil qilingan. Keltirilgan metodologiya jarayonida amaliy va nazariy tadqiqot usullari hamda sifatli va miqdoriy tadqiqotlar kombinatsiyasi qo'llanilgan.

Birinchidan, tadqiqotda ta'lim texnologiyalarining ta'sirini o'rganish uchun mavjud adabiyotlar tahlil qilindi. Ushbu tahlil yordamida didaktik shart-sharoitlar, o'qitish jarayonining

¹ Salomon, G., & Perkins, D. N. (1998). Individual and social aspects of learning. Review of Research in Education, 23, 1–24. <https://doi.org/10.3102/00346543023001001>

² Seel, N. M. (2003). Instructional design: A systematic approach. In Handbook of research on educational communications and technology (pp. 505–521). Springer. https://doi.org/10.1007/0-387-23403-7_39

³ Anderson, C. A., & Dill, K. E. (2000). Video games and aggressive thoughts, feelings, and behavior in the laboratory and in life. Journal of Personality and Social Psychology, 78(4), 772–790. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.78.4.772>

⁴ Mayer, R. E. (2005). The Cambridge handbook of multimedia learning. Cambridge University Press.

⁵ Jonassen, D. H. (2000). Computers as mindtools for schools: Engaging critical thinking. Prentice Hall.

⁶ Hamidov J.A Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashda o'qituvchining zamonaviy didaktik vositalarini yaratish va qo'llash texnologiyasi: Pedagogika fanlari bo'yicha doktorlik (DSc) diss. Avtoref. – T.: 2017. – 70 b.

⁷ Qo'ysinov O.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy pedagogik ijodkorligini kompetentli yondashuv asosida rivojlantirish texnologiyalari. Monografiya. – T.: "DELTA PRINT SERVIS" NASHRIYOTI. 2018. – 156 b

samaradorligini oshiruvchi texnologiyalar va metodlar haqida ilmiy qarashlar umumlashtirildi. Shuningdek, didaktik shart-sharoitlarning o'qituvchilar va talabalarga ta'siri, yangi pedagogik metodlarning qo'llanilishi va ularning ta'lim jarayonidagi o'rnini aniqlangan.

Ikkinchidan, maqolada sifatli tadqiqot metodlari hamda holat tahlili orqali o'qitishning real sharoitlarida texnologiyalarning qo'llanilishi o'rganildi. Bu jarayonda turli o'quv muassasalarida o'qitish jarayonini kuzatish, intervyular o'tkazish va o'quvchilar bilan so'rovlar o'tkazish orqali metodlar va texnologiyalarning samaradorligi haqidagi ma'lumotlar to'plandi. Tadqiqotda o'qituvchilarning fikr va mulohazalari hamda talabalar tomonidan ta'lim texnologiyalariga bo'lgan munosabatlari o'rganildi. Bu yondashuv ta'lim texnologiyalarining o'quv jarayoniga integratsiya qilinishidagi qiyinchiliklar va imkoniyatlarni aniqlashga yordam berdi.

Uchinchidan, miqdoriy metodlar yordamida o'qitish samaradorligini baholash uchun eksperimental tadqiqotlar o'tkazildi. Tadqiqotda bir nechta guruhlar (eksperimental va nazorat guruhlari) asosida ta'lim texnologiyalarini qo'llash natijalari tahlil qilindi. Eksperimental guruhda zamonaviy ta'lim texnologiyalari (multimedia vositalari, interaktiv ta'lim platformalari, masofaviy ta'lim tizimlari) qo'llanildi, nazorat guruhida esa an'anaviy ta'lim metodlari asosida darslar olib borildi. Tadqiqot davomida talabalar o'rtasida o'quv natijalari, motivatsiya va o'quv faoliyatining faolligi o'lchandi. Olingan natijalar asosida ta'lim texnologiyalarining o'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyatiga ta'siri baholandi.

To'rtinchidan, maqolada tizimli yondashuv asosida o'qitishning didaktik shart-sharoitlari tahlil qilindi. Bu tahlilda o'qituvchilarning malakasi, o'quv texnologiyalarini qo'llash uchun zarur bo'lgan infratuzilma, ta'lim muassasasining material-texnik bazasi va o'quv dasturlari ko'rib chiqildi. Shuningdek, didaktik shart-sharoitlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun o'qituvchilarga maxsus treninglar va uslubiy qo'llanmalar taqdim etilishi zarurligi ko'rsatildi.

Tadqiqot natijalari. Maqolada ta'lim texnologiyalari asosida darslarni tashkil etishning didaktik shart-sharoitlari tahlil qilindi va o'quv jarayonida zamonaviy texnologiyalarning qo'llanilishi bilan bog'liq bir qator natijalar olinib, o'quvchilarning bilim olishdagi muvaffaqiyatlari, o'qitish samaradorligi va ta'lim texnologiyalarining pedagogik ta'siri haqida xulosa qilindi. Ushbu natijalar ta'limda texnologiyalarning ahamiyatini yanada oshirish zarurligini ko'rsatdi.

Tadqiqotda ta'lim texnologiyalarining o'quvchilar motivatsiyasiga salbiy yoki ijobiy ta'sirini aniqlashga urinishlar amalga oshirildi. O'qitish jarayonida interaktiv va multimedia vositalarining qo'llanilishi talabalar uchun o'qishni qiziqarli va samarali qilish imkoniyatini yaratadi. Eksperimental guruhda o'qigan talabalar, nazorat guruhiga qaraganda, darslarga yanada faol va qiziqish bilan yondashganligini ko'rsatdi. O'quvchilar o'zingizning bilim va ko'nikmalarini amalda sinab ko'rish, ta'lim jarayonini yangicha ko'rish orqali, o'ziga bo'lgan ishonchni oshirdi va ta'limga bo'lgan motivatsiyasi kuchaydi.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalarining qo'llanilishi o'quvchilarning o'quv faoliyatida yuqori natijalarga erishishiga olib keldi. Multimedia va interaktiv platformalar yordamida darslarni tashkil etish o'quvchilarning o'z fikrlarini ifodalash, muammoni hal qilish va kreativ yondashuvni rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirdi. Texnologiyalar yordamida taqdim etilgan vizual va interaktiv materiallar o'quvchilarning e'tiborini jalb qilgan va mavzuni tezroq tushunishlariga yordam berdi. Bu o'z navbatida o'qitishning samaradorligini oshirdi.

Tadqiqotda shuningdek, o'qituvchilarning ta'lim texnologiyalarini qo'llashga tayyorligi ham o'rganildi. O'qituvchilar o'z malakalarini oshirish va yangi metodlarni o'zlashtirishda ba'zan qiyinchiliklarga duch kelgan. Ma'lum bo'lishicha, texnologiyalarga tayyorlik darajasi o'qitish jarayonida muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar ta'lim texnologiyalarini

Adabiyotlar

1. Salomon, G., & Perkins, D. N. (1998). Individual and social aspects of learning. *Review of Research in Education*, 23, 1–24. <https://doi.org/10.3102/00346543023001001>
2. Seel, N. M. (2003). Instructional design: A systematic approach. In *Handbook of research on educational communications and technology* (pp. 505–521). Springer. https://doi.org/10.1007/0-387-23403-7_39

to'liq va samarali qo'llash uchun, o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda yangilab borishi kerak. Ularning texnologik savodxonligini oshirish uchun maxsus treninglar va o'quv kurslari zarur. O'qituvchilarga kerakli texnologik vositalar bilan ta'minlash, shuningdek, o'qitish uslubiyotini yangilash, ta'limning samarali tashkil etilishiga yordam beradi.

O'quvchilarning o'zaro hamkorlik va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish: O'quvchilarga ta'lim texnologiyalari yordamida o'zaro hamkorlik qilish imkoniyati yaratilgan. Interaktiv dasturlar va onlayn platformalar orqali talabalar jamoa tarzida ishlashga, fikr almashishga va muammolarni birgalikda hal qilishga o'rgandilar. Bu usul o'quvchilarda jamoaviy ishlash, muloqot qilish, o'zaro hurmat va fikrlarni inobatga olish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. O'quvchilarning jamoaviy faoliyatlarini tahlil qilish jarayonida, ularning o'zaro yordam berish va ko'proq faoliyat ko'rsatish tendensiyalari aniqlangani kuzatildi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning so'zlashuv va muloqot ko'nikmalarini mustahkamlashga yordam berdi.

Darslarni tashkil etishda didaktik shart-sharoitlarning to'g'ri yaratilishi o'quv jarayonining muvaffaqiyatli bo'lishi uchun muhimdir. O'quv texnologiyalarining samarali qo'llanilishi uchun o'qituvchilarga didaktik yondashuvni to'g'ri tanlash va o'quv jarayonini uzluksiz ravishda yangilab borish zarur. Darslarning interaktivligi, o'quvchilarning individual xususiyatlariga moslashishi va texnologiyalarning o'zaro uyg'unlashganligi o'qitishning samaradorligini oshiradi. Darslarni tashkil etishda o'qituvchilarning metodik qo'llanmalari, materiallar va texnologiyalarni to'g'ri tanlashi ham muhim rol o'ynaydi.

Yuqoridagi natijalar shuni ko'rsatadiki, ta'lim texnologiyalarining o'quv jarayoniga integratsiyasi o'quvchilarning bilim olish jarayonini sifatli va samarali qilishga yordam beradi. Texnologiyalarning qo'llanilishi nafaqat o'quvchilarning motivatsiyasini oshirib, ularning faol ishtirokini ta'minlashga yordam beradi, balki o'qitishning didaktik shart-sharoitlarini ham yaxshilaydi. Biroq, o'qituvchilarning texnologik savodxonligi va metodik malakasi yuqori bo'lishi zarur. Shuningdek, ta'lim tizimi va o'quv muassasalari uchun zarur infratuzilmani yaratish, o'qituvchilarni doimiy ravishda yangi texnologiyalar bilan tanishtirish va ularga kerakli qo'llanma va metodik materiallar taqdim etish muhim ahamiyatga ega.

O'qituvchilarning malakali bo'lishi va texnologiyalarni samarali qo'llashi ta'lim jarayonining sifatini yaxshilashga, o'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, didaktik shart-sharoitlarning yangilanishi va ta'lim texnologiyalarining pedagogik yondashuvda to'g'ri qo'llanilishi o'quvchilarning umumiy rivojlanishiga hamda ularning jamoaviy va individual ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi.

Xulosa. Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, zamonaviy ta'lim texnologiyalarining o'quv jarayoniga integratsiyasi o'quvchilarning bilim olish samaradorligini oshiradi. Multimedia vositalari, interaktiv platformalar va masofaviy ta'lim tizimlari yordamida o'quvchilarning motivatsiyasi va faol ishtiroki ortadi. O'qituvchilarning texnologiyalarga tayyorligi va malakasi muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning doimiy ravishda yangi metodlarga moslashishi talab etiladi. Darslarni tashkil etishda didaktik shart-sharoitlarning to'g'ri yaratilishi o'qitishning samaradorligini ta'minlaydi, o'quvchilarning individual ehtiyojlari va o'quv muassasasining infratuzilmasi o'qitish jarayonining sifatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Shunday qilib, ta'lim texnologiyalarini samarali qo'llash ta'lim jarayonining barcha jihatlarida ijobiy natijalarga olib keladi va o'quvchilarning bilim olishdagi muvaffaqiyatini oshiradi. Biroq, bu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun o'qituvchilarga doimiy malaka oshirish zarur.

3. Anderson, C. A., & Dill, K. E. (2000). Video games and aggressive thoughts, feelings, and behavior in the laboratory and in life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4), 772–790. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.78.4.772>
4. Mayer, R. E. (2005). The Cambridge handbook of multimedia learning. Cambridge University Press.